

УДК 343.12(477)

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2020-2.15>

Кулянда М.І.,

суддя

Чернівецького апеляційного суду

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ АПЕЛЯЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ
ПРО ОСКАРЖЕННЯ УХВАЛ СЛІДЧОГО СУДДІ В КОНТЕКСТІ ПРАВОВИХ
ПОЗИЦІЙ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ****SOME ASPECTS OF APPELLATE PROCEEDINGS IN CASES OF APPEALING
THE DECISIONS OF THE INVESTIGATING JUDGE IN THE CONTEXT
OF THE LEGAL POSITIONS OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE**

У статті крізь призму правових позицій КСУ розглянуто інститут апеляційного провадження у справах про оскарження ухвал слідчого судді. Зроблено висновок, що в аспекті забезпечення права на апеляційний перегляд справи, передбаченого пунктом 8 частини другої статті 129 Конституції України, це право на апеляційний перегляд справи судом слід розуміти як гарантоване особі право на перегляд її справи загалом судом апеляційної інстанції, тобто це право не охоплює прийняття судом проміжних процесуальних рішень, якими не вирішується судова справа по суті. Зазначений конституційний припис надає право законодавцеві: або передбачити можливість апеляційного оскарження будь-якого рішення, що його ухвалює суд під час розгляду справи, але не вирішує її по суті, або ж встановити обмеження чи заборону на оскарження в апеляційному порядку окремих процесуальних судових рішень, якими справа не вирішується по суті. Застосувавши у статті 309 КПК України конструкцію вичерпного переліку видів ухвал слідчого судді, що можуть бути оскаржені в апеляційному провадженні, законодавець вдався саме до обмежувального підходу в конструюванні відповідного кримінально-процесуального інституту. Зроблено припущення щодо відмови законодавця в майбутньому від обмежувального підходу та утвердження універсалізації інституту оскарження в апеляційному порядку всіх, а не лише деяких судових ухвал, постановлених на етапі досудового розслідування. На думку автора, ймовірність такого законодавчого кроку не можна виключати, особливо з огляду на законодавчу корекцію протягом останніх років статті 309 КПК, в якій предмет апеляційного оскарження (перелік видів судових ухвал) щоразу зазнає дедалі більшого розширення.

Ключові слова: апеляційне провадження, суд апеляційної інстанції, досудове розслідування, ухвали слідчого судді, оскарження ухвал, проміжні процесуальні рішення, Конституційний Суд України, правові позиції.

In the article, through the prism of the legal positions of the Criminal Procedure Code of Ukraine (CPC of Ukraine), the institute of appellate proceedings in cases of appealing the decisions of the investigating judge is considered. It is concluded that in terms of ensuring the right to appellate review of the case provided for in paragraph 8 of the second part of Article 129 of the Constitution of Ukraine, this right to appellate review of her case by the court should be understood as a guaranteed does not cover the adoption by the court of intermediate procedural decisions, which do not resolve the case on the merits. This constitutional provision gives the legislator the right: either to provide for the possibility of appeal against any decision made by the court during the consideration of the case, but does not decide it on the merits, or to establish restrictions or prohibitions on appeal of certain procedural court decisions the case is not resolved on the merits. Applying in Article 309 of the Criminal Procedure Code of Ukraine the construction of an exhaustive list of types of decisions of the investigating judge that can be appealed in the appellate proceedings, the legislator resorted to a restrictive approach in the construction of the relevant criminal procedure institution. Assumptions have been made about the legislator's future waiver of the restrictive approach and the approval of the universalization of the institution of appeal on appeal of all, not just some, court rulings issued at the stage of pre-trial investigation. According to the author, the possibility of such a legislative step cannot be ruled out, especially given the legislative correction in recent years of Article 309 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, in which the subject of appeal (list of court rulings) is increasingly expanding

Key words: appellate proceedings, appellate court, pre-trial investigation, decisions of the investigating judge, appeals against decisions, interim procedural decisions, Constitutional Court of Ukraine, legal positions.

Відповідно до частини другої статті 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. При цьому згідно з пунктом 8 частини другої статті 129 Конституції України до основних засад судочинства в Україні віднесено забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення [1].

У розвиток цих конституційних положень кримінально-процесуальне законодавство гарантує кожному громадянину право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого, а також на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується його прав, свобод, законних інтересів, судом вищого рівня в порядку, передбаченому цим Кодексом (стаття 24 КПК України [2]).

Питання, пов'язані з оскарженням процесуальних рішень слідчого судді на етапі досудового розслідування кримінального провадження, були предметом аналізу таких учених-процесуалістів, як: О.К. Антонович, О.Н. Артамонов, І.В. Гловюк, Н.В. Григор'єва, І.Р. Дочія, І.І. Зарева, Л.М. Кирий, О.Ю. Костюченко, Ю.В. Скрипіна, А.Р. Туманянц, О.Ю. Цурлуй, В.І. Чорнобук, О.Г. Шило та ін.

Проте сфера застосування самостійного оскарження судових ухвал порівняно мало досліджена теоретично та не досить конкретно врегульована в законодавстві. На думку М.І. Сірого, процесуальна форма має відокремлювати процесуальний порядок апеляційного розгляду судових рішень, якими завершується розгляд кримінального провадження, від перегляду інших оскаржуваних рішень [3].

Відповідно до принципу верховенства права держава має запровадити таку процедуру апеляційного перегляду справ, яка забезпечувала б ефективність права на судовий захист на цій стадії судового провадження, зокрема, давала б можливість відновлювати порушені права і свободи та максимально запобігати негативним індивідуальним наслідкам можливої судової помилки (абзац дев'ятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018) [4].

В офіційному тлумаченні ч. 2 ст. 55 Конституції України, викладеному в рішенні Конституційного Суду України від 14 грудня 2011 року № 19-рп/2011, зазначено, що реалізація конституційного права на оскарження в суді будь-яких рішень, дій чи бездіяльності всіх органів влади, місцевого самоврядування, посадових і службових осіб забезпечується в порядку, визначеному процесуальним законом [5].

У чинному КПК України законодавець цілком доречно чітко визначив вичерпний перелік рішень слідчого судді, що можуть бути оскаржені

в апеляційному порядку під час досудового розслідування. Така своєрідність зумовлена проміжним характером відповідних рішень та короткостроковим періодом їх дії у межах кожного конкретного кримінального провадження.

КПК України суттєво звужує нормативно закріплений порядок перевірки ухвал слідчого судді, оскільки це питання регламентується виключно однією статтею процесуального закону – статтею 422 КПК України, яка передбачає, що, отримавши апеляційну скаргу на ухвалу слідчого судді, суддя-доповідач невідкладно витребує з суду першої інстанції відповідні матеріали та не пізніше як за день повідомляє особу, яка її подала, прокурора та інших заінтересованих осіб про час, дату й місце апеляційного розгляду [2].

Так, відповідно до статті 309 КПК України під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про: відмову у наданні дозволу на затримання; застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні; продовження строку тримання під вартою або відмову в його продовженні; застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні; продовження строку домашнього арешту або відмову в його продовженні; застосування запобіжного заходу у вигляді застави або про відмову в застосуванні такого заходу; поміщення особи в приймальник-розподільник для дітей або відмову в такому поміщенні; продовження строку тримання особи в приймальнику-розподільнику для дітей або відмову в його продовженні; направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмову у такому направленні; арешт майна або відмову у ньому; тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа-підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність; відсторонення від посади або відмову у ньому; продовження відсторонення від посади; відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування; закриття кримінального провадження на підставі частини дев'ятої 284 КПК України.

Під час досудового розслідування також можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження або на рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження на підставі пункту 9-1 частини першої статті 284 КПК України, про скасування повідомлення про підозру чи відмову у задоволенні скарги на повідомлення про підозру, повер-

нення скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора або відмову у відкритті провадження по ній.

Скарги на інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді [2].

Слід підкреслити, що оскарження такого виду ухвал не призупиняє їх виконання, у зв'язку з чим апеляційна перевірка повинна здійснюватись у максимально короткий термін. Негайне виконання рішень досліджуваної групи дає змогу класифікувати їх як остаточні. Особливістю їх перевірки є те, що предмет рішення за межами фактично збігається із предметом оскарження. За таких умов за результатами перегляду апеляційний суд може або залишити рішення суду першої інстанції без змін, або прийняти нове рішення, яке в повному обсязі замінить оскаржуване. Апеляційна скарга на ухвалу слідчого судді розглядається не пізніше як через три дні після її надходження до суду апеляційної інстанції.

Слід також звернути увагу і на частину четверту статті 424 КПК України, згідно з якою ухвала слідчого судді після її перегляду в апеляційному порядку, а також ухвала суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги на таку ухвалу оскарженню в касаційному порядку не підлягають. Це означає, що апеляційний перегляд окремих судових ухвал у порядку апеляційного оскарження по суті завершує процес оскарження цих ухвал і надалі не отримує продовження в межах касаційної інстанції.

Важливо також підкреслити, що з урахуванням практики Верховного Суду щодо застосування норм кримінального процесуального закону, які містяться у ст. 309, ч. 4 ст. 399 КПК України, можна зробити такий висновок: **перелік ухвал, зазначений у статті 309 КПК, є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає.** Така правова позиція підтверджується постановою Верховного Суду від 18 жовтня 2019 року у справі № 757/37346/18-к [6].

Нещодавно вона також отримала певне конституційно-правове «підкріплення», зокрема у правових позиціях Конституційного Суду України, висловлених ним у низці рішень.

Зокрема, у рішенні від 13 червня 2019 року № 4-р/2019 Конституційний Суд України вказав, що забезпечення права на апеляційний перегляд справи, передбаченого пунктом 8 частини другої статті 129 Конституції України, слід розуміти як гарантоване особі право на перегляд її справи загалом судом апеляційної інстанції; забезпечення права на апеляційний перегляд справи – одна з конституційних засад судочинства – спрямоване на гарантування ефективного судового захисту прав і свобод людини і громадянина з одночасним дотриманням конституцій-

них приписів щодо розумних строків розгляду справи, незалежності судді, обов'язковості судового рішення тощо (абзац тринадцятий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини) [7].

Таким чином, право на апеляційний перегляд справи, передбачене пунктом 8 частини другої статті 129 Конституції України, є гарантованим правом на перегляд у суді апеляційної інстанції справи, розглянутої судом першої інстанції по суті. Водночас зазначений конституційний припис не позбавляє законодавця повноваження передбачити можливість апеляційного оскарження будь-якого рішення, що його ухвалює суд під час розгляду справи, але не вирішує її по суті, або встановити обмеження чи заборону на оскарження в апеляційному порядку окремих процесуальних судових рішень, якими справа не вирішується по суті.

Конституційний Суд України у Рішенні від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015 сформулював юридичну позицію, за якою обмеження права на апеляційне оскарження рішення суду не може бути свавільним та несправедливим; таке обмеження має встановлюватися виключно Конституцією та законами України, переслідувати легітимну мету, бути зумовленим суспільною потребою досягнення цієї мети, пропорційним та обґрунтованим; у разі обмеження права на оскарження судових рішень законодавець зобов'язаний запровадити таке нормативне регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію права на судовий захист і не порушувати сутнісний зміст такого права (абзац третій підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини) [8].

Нарешті, у своєму рішенні від 17 березня 2020 року № 5-р/2020 Конституційний Суд України вказав на те, що неможливість апеляційного оскарження ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу є розумним обмеженням принципу рівності учасників кримінального провадження перед законом і судом, яке відповідає завданням кримінального провадження та не порушує конституційних прав людини [9].

Якщо проаналізувати вищенаведені правові позиції Конституційного Суду України в сукупності та з позиції діалектичної взаємоузгодженості, то у підсумку можна дійти таких висновків:

1) в аспекті забезпечення права на апеляційний перегляд справи, передбаченого пунктом 8 частини другої статті 129 Конституції України, право на апеляційний перегляд її справи судом слід розуміти як гарантоване особі право на перегляд її справи загалом судом апеляційної інстанції, тобто таке право не охоплює прийняття судом проміжних процесуальних рішень, якими не вирішується судова справа по суті;

2) зазначений конституційний припис надає право законодавцеві: або передбачити мож-

ливність апеляційного оскарження будь-якого рішення, що його ухвалює суд під час розгляду справи, але не вирішує її по суті, або ж встановити обмеження чи заборону на оскарження в апеляційному порядку окремих процесуальних судових рішень, якими справа не вирішується по суті.

З цієї позиції цілком очевидно, що, застосувавши у статті 309 КПК України конструкцію вичерпного переліку видів ухвал слідчого судді, що можуть бути оскаржені в апеляційному провадженні, законодавець вдався саме до обмежувального підходу в конструюванні відповідного кримінально-процесуального інституту.

У постановках від 17 жовтня 2018 року (справа № 646/5552/17) та від 28 лютого 2019 року (справа № 161/4229/18), які стосувалися обсягу права на апеляційне оскарження ухвал слідчих суддів, Верховний Суд теж підкреслив, що «норми Конституції України та кримінального процесуального закону беззастережно гарантують право на апеляційне оскарження лише судового рішення, постановленого за наслідком розгляду справи (кримінального провадження в суді першої інстанції) по суті, а не всіх судових рішень у межах цієї справи (провадження)» [10].

Встановлення законодавцем обмеження права на апеляційне оскарження рішень слідчих суддів має на меті забезпечення належного здійснення правосуддя через розумне регулювання кількості справ, що надходять до судів апеляційної інстанції, та створення умов для

ефективного використання обмежених ресурсів судової влади.

Рішення про відмову у відкритті апеляційного провадження та про повернення скарги можуть бути ухвалені на стадії вирішення питання про відкриття апеляційного провадження, а в разі оскарження ухвали слідчого судді – під час вирішення питання про призначення судового засідання щодо розгляду апеляційної скарги на таке рішення. Якщо після відкриття апеляційного провадження (у разі оскарження ухвали слідчого судді – після призначення судового засідання) буде встановлено, що апеляційний розгляд здійснюється за апеляційною скаргою на судові рішення, яке не підлягає апеляційному оскарженню, апеляційний суд має постановити ухвалу про закриття апеляційного провадження [11].

Проте вищенаведене не означає неможливості знову-таки з огляду на згадані правові позиції Конституційного Суду України відмови в недалекому майбутньому законодавця від нинішнього обмежувального підходу та утвердження універсалізації інституту оскарження в апеляційному порядку всіх, а не лише деяких судових ухвал, постановлених на етапі досудового розслідування. Природно, що ймовірність такого законодавчого кроку не можна виключати, особливо з огляду на законодавчу корекцію протягом останніх років статті 309 КПК, в якій предмет апеляційного оскарження (перелік видів судових ухвал) щоразу зазнає дедалі більшого розширення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88.
3. Сірий М. Система перегляду судових рішень в Україні: погляд у майбутнє. *Юридичний журнал*. 2003. № 3. С. 117–125.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 294, статті 326 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018. *Вісник Конституційного Суду України*. 2019 р., № 1, стор. 66.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Осетрова Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини другої статті 2, пункту 2 частини третьої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України, частини третьої статті 110, частини другої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України та конституційним поданням Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо офіційного тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства України в аспекті статті 55 Конституції України (справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини) від 14 грудня 2011 року № 19-рп/2011. *Вісник Конституційного Суду України*. 2012 р., № 1, стор. 84.
6. Постанова Верховного Суду від 18 жовтня 2019 року у справі № 757/37346/18-к. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C010485>.
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Глушенка Віктора Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України від 13 червня 2019 року № 4-р/2019. *Вісник Конституційного Суду України*. 2019 р., № 4, стор. 103.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини

другої статті 171² Кодексу адміністративного судочинства України від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015 р., № 3, стор. 28.

9. Рішення КСУ у справі за конституційною скаргою Татькова Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини п'ятої статті 190, пункту 1 частини першої, частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України від 17 березня 2020 року № 5-р/2020. *Вісник Конституційного Суду України* від 17.04.2020. 2020 р., № 30, стор. 58, стаття 1064, код акта 98760/2020.

10. Скочиляс І. М. Чи можуть оскаржуватись ухвали слідчого судді щодо питань, не передбачених КПК України. URL: https://protocol.ua/ua/chi_mogut_oskarguvatis_uhvali_slidchogo_suddi_shchodo_pitan_ne_peredbachenih_kpk_ukraini/.

11. Ухвала Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду 19 лютого 2019 року (справа № 569/17036/118). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79957677>.